DESPRE TRADUCERILE ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN ULTIMII 100 DE ANI

Muguraş CONSTANTINESCU[1]
Niculina IACOB[2]
Luminiţa-Elena TURCU[3]

Centenarul Marii Uniri este un moment de celebrare a acestui important eveniment din istoria ţării, dar şi un moment de bilanţ, în cazul nostru, asupra traducerilor literare şi neliterare şi a contribuţiei acestora la patrimoniul lingvistic, literar, cultural, intelectual, aferent limbii române.

Reunim în acest volum o selecţie din comunicările prezentate la colocviul din 11-12 octombrie 2018, intitulat, simplu şi ambiţios, în acelaşi timp, *O suta de ani de traduceri in limba română 1918-2018*. Articolele au fost elaborate de cercetători de la universităţi din ţară – Cluj, Iaşi, Sibiu, Craiova, Suceava, dar şi din Chişinău (Republica Moldova), Cernăuţi (Ucraina), Granada (Spania) şi sunt publicate într-un număr în afara seriei al revistei de traductologie *Atelier de traduction,* semi-bilingv român-francez. Articolele sunt redactate în română, pentru a celebra limba traducătoare şi mlădierile ei diferite în procesul traducerii, titlurile, rezumatele şi prezentarea autorilor sunt publicate şi în franceză pentru a respecta, parţial, tradiţia francofonă a revistei.

Cum problematica unui secol de traduceri este deosebit de vastă şi de bogată, am reţinut pentru acest volum câteva axe de reflecţie, care au reunit mai multe contribuţii sau care au ridicat probleme deosebit de semnificative pentru evoluţia statutului traducerilor şi a condiţiei traducătorilor. Deşi titlul vorbeşte despre traduceri, figura şi lucrarea traducătorului sunt implicite în înfăptuirea unei traduceri şi decisive pentru destinul unui text străin transpus într-o altă limbă şi altă cultură.

Secţiunea inaugurală cuprinde un frumos şi dens articol, în care erudiţia şi analiza se îmbină armonios, constituind un adevărat capitol de istorie a traducerilor. Contribuţia, semnată de Niculina Iacob, ne propune o incursiune într-un domeniu capital pentru evoluţia limbii, literaturii şi culturii române, aflat la temelia formării limbii literare, şi anume *Versiunile româneşti ale Scripturii.*

Tot aici Mihai Floroaia propune articolul „Traducerea şi tipărirea cărţilor de cult în limba română", pe care autorul le consideră, pe bună dreptate, elemente ale unităţii naţionale. În ciuda varietăţii cărţilor bisericeşti pe care autorul le trece în revistă – cartea liturgică şi cea cu conţinut canonic, cartea cu

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, mugurasc@gmail.com
[2] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, niculinai@yahoo.fr
[3] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, l_turcu@yahoo.com

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)

specific duhovnicesc (misionar, pastoral), mai târziu, traducerile din literatura patristică –, ele constituie „adevărate elemente de legătură între românii de pretutindeni" şi conduc la întărirea conştiinţei unităţii celor trei provincii istorice.

Următoarea secţiune reuneşte sub titlul „Traducători români, traducători în limba română" trei frumoase şi consistente portrete de traducători. Rodica-Lascu Pop scrutează cu pasiune şi acribie cariera de traducător poliglot a lui Petre Solomon, în care actul traducerii este dublat de o reflecţie critică asupra operei şi, adeseori, de o reflecţie traductologică.

Tot prin prisma unei interesante reflecţii despre traducere şi, în cazul de faţă, despre autotraducere, Elena-Brânduşa Steiciuc surprinde pendularea între două limbi a autorului şi traducătorului Matei Vişniec, în timp ce, cu temeritate şi măiestrie, Daniela Hăisan, face un adevărat raliu în cariera copleşitoare a traducătoarei Antoaneta Ralian, care a dominat peste şapte decenii traducerile literare din limba engleză.

De temeritate au dat dovadă, în secţiunea „Evoluţia statutului şi condiţiei traducătorului", şi Raluca-Nicoleta Balaţchi şi Olga Gancevici, alegându-şi tematici de mare anvergură, ca traducătorul literar şi vizibilitatea sa într-un secol de traducere în România şi, respectiv, scriitori-traducători de ieri si de azi. Prima autoare urmăreşte prin elemente textuale şi paratextuale vocea şi poziţia traducătorului care îi asigură, în limitele date de proximitatea faţă de original, o vizibilitate crescândă cu cât înaintăm mai mult în modernitate. A doua autoare abordează o categorie relativ frecventă în istoria literară şi în cea a traducerilor, aceea a unei poziţii duble, de scriitor şi de traducător, poziţie deloc confortabilă, fiindcă tendinţa auctorială este greu de controlat şi conduce, uneori, la ceea ce s-a numit, în critica traducerilor, o divergenţă radicală între textul original şi textul tradus.

Sub titlul larg federator, „Traducere literară – proză, poezie, teatru, alte genuri", sunt reunite şapte contribuţii, care atrag atenţia prin personalitatea literară de care se preocupă, prin fenomenul traductiv pe care îl plasează sub lupa analizei sau prin capodopera pe care o luminează din perspectivă traductologică. Din prima categorie fac parte articolele semnate de către Anda Rădulescu despre traducerea şi cenzurarea lui Sade, de către Muguraş Constantinescu despre traducerile integrale şi fragmentare din Proust sau cel al Ancăi-Andreea Brăescu despre traduceri şi traducători ai operei lui Stendhal. Fenomenul relocării, mai rar explorat în traductologie, o interesează în mod deosebit pe Anca Elisabeta Turcu în cazul poeţilor cernăuţeni de limbă germană (1910-1930). Rămânând la Cernăuţi, Lora Bostan, face o consistentă şi semnificativă sinteză asupra traducerii unor opere artistice din literaturile ucraineană şi rusă în limba română, fenomen traductiv în care, nu o dată, selecţia textelor este dictată de istorie. Tot aici, Iulia-Cristina Artene propune o interesantă reflecţie despre rolul paratextului în autotraducere la Panait Istrati,

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)

alt autor bilingv şi bicultural care cunoaşte pendularea şi chiar sfâşierea între două limbi.

Cu mult curaj şi erudiţie, Daniela Marţole radiografiază cum a fost tradusă în limba română capodopera shakespeariană *Macbeth*, ieşind, spre beneficiul capodoperei, al cititorului şi, mai ales, al istoriei traducerilor în continuă construcţie, din intervalul centenar şi mergând pe sinuoase căi traducătoare de la 1900 până astăzi.

Domeniul traducerilor din ştiinţe umaniste şi traducerea ştiinţifică sunt bine ilustrate de către Cristina Ioniţă, care prezintă câteva „dileme traductologice" produse de versiunea în limba română a studiului din secolul al XVIII-lea al lui Adam Smith despre formarea timpurie a limbilor, în timp ce Irina Croitoru îşi focalizează atenţia asupra terminologiei medicale şi strategiilor de traducere a acestora, într-un studiu despre Moldova de Andreas Wolf.

Dacă acesta din urmă este preocupat de istoria Moldovei, prinţesa Aurélie Ghika se interesează de cea a Ţării Româneşti, într-o lucrare recent tradusă în limba română şi analizată, cu un inerent grăunte de subiectivitate, de traducătoarea volumului, Corina Iftimia.

Deşi apropiată de ştiinţele umaniste, traducerea filosofică se bucură de o axă aparte în volumul de faţă, fiind strălucit ilustrată, pe de o parte de către Victor Untilă, prin articolul său despre „înlănţuirea filosofică a limbilor", lucrat dintr-o dublă perspectivă de către autor, care este cercetător şi totodată traducător al volumelor analizate, şi, pe de altă parte, de către Niadi-Corina Cernica. Aceasta abordează un fenomen foarte specific şi anume formarea şi îmbogăţirea limbajului filosofic, cu rădăcini în opera lui Dimitrie Cantemir, prin a lui „Scară tâlcuitoare a numelor şi cuvintelor străine", din *Istoria ieroglifică*, contribuind astfel la deschiderea drumului către o filosofie românească originală, cu termeni şi idei româneşti.

Cum era şi firesc în mediul universitar, unde frecvent un cercetător este dublat de un didactician, domeniul traducerii didactice ocupă un loc distinct, pus în valoare de Mariana Şovea, cu un interesant articol despre „Tendinţe în traducerea didactică – de la teorie la practică", în care autoarea face un du-te-vino între teoretizare şi experienţă traductivă, privilegiind domeniul francez, considerat sub aspectul predării limbilor. Tot aici, Ciprian Popa îmbrăţişează o abordare aplicativă pentru a analiza cu un deosebit simţ critic unele „deraieri" în didactica traducerii din limba italiană în limba maternă.

Problematica traducerii şi evoluţia limbii şi a mentalităţilor îi preocupă, în mod deosebit, pe alţi cercetători. Astfel, Sanda-Maria Ardeleanu şi Alexandrina Ioniţă pun în dezbatere chestiunea neologismelor de sorginte franceză la Nicolae Iorga, creatorul viitorului Institut Cultural Român din Paris şi apropiat de cultura franceză, analizând îmbogăţirea limbii române prin împrumuturi franceze, preponderent în *Istoria literaturilor romanice,* apărută recent la Casa Editorială Demiurg.

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)

Monica Geanina Coca abordează problema echivalenței frazeologismelor în traducere, unități de stabilitate, de expresivitate și de polilexicitate, care creează, la o primă abordare, sentimentul intraductibilului, pentru a demonstra, cu numeroase și interesante exemple din savurosul domeniu al paremiologiei, fenomenul contrar al traducerii prin echivalențe.

Simona-Aida Manolache abordează cu multă îndrăzneală una dintre cele mai dense și mai frumoase cărți scrise de Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*, pentru a aborda traducerea prin prisma unui corpus de studiu lingvistic, dându-ne astfel ocazia să ne amintim că Mihai Gramatopol, cel care prin lucrări de mare erudiție și cultură, precum *Moira, mythos, drama*, a marcat studiul Antichității la noi, a fost singurul traducător, până în prezent, al capodoperei yourcenariene.

Tot din perspectiva evoluției limbilor prin traducere, Nicoleta Moroșan propune, în articolul intitulat „Amestecul de coduri în traducere", o reflecție despre dialogul interlingvisitic și intercultural pe care traducerea îl lansează neîncetat între diverse spații culturale, indiferent de distanța lor culturală. Iar efectele sunt dintre cele mai ingenioase, după cum arată textele alese de autoare: *French Lessons* de Peter Mayle și versiunile acestuia în franceză și, respectiv, în română, *Aventure dans la France gourmande* și *Lecții de franceză*.

În secțiunea „Teorii și reflecții despre traducere" se regăsesc trei contribuții de factură diferită, dar care toate dezvăluie, fiecare în alt fel, o viziune despre traducere. Dumitra Baron, ia ca punct de plecare al articolului ei autotraducerea volumului de poezii al Irinei Mavrodin *Trecerea / Le Passage*, pentru a scruta valențele și simbolistica trecerii, dar și facerea, poietica, în procesul traducerii. Acestea din urmă constituie concepte cheie în opera teoretică a Irinei Mavrodin, care a preferat să-și ia o anumită distanță față de traductologia pură și dură, favorizând o poetică-poietică a traducerii, a facerii creatoare.

Sanda-Maria Ardeleanu își propune, în contribuția intitulată promițător „Imaginarul lingvistic al traducătorului între constrângeri și libertăți", o abordare a unei perspective mai noi, cea a imaginarului traductiv, diferit de cel auctorial. În același timp, autoarea reconstituie un tablou aproape exhaustiv al traducătorilor, de ieri și de azi, din Bucovina.

Dorel Fînaru propune un interesant articol în care dezvăluie, prin câteva note bibliografice, gândirea lui Eugeniu Coșeriu despre traducere, socotind că aceasta nu este îndeajuns de cunoscută în spațiul românesc. Autorul face cunoscute ideile marelui lingvist despre traducere, din care am selectat-o aici doar pe cea despre traducerea poetică: „în traducerea poeziei, care este limbajul absolut, se poate face doar aproximare sau adaptare și niciodată traducere efectivă, adică trecere de la o desemnare la altă desemnare, pentru că absolutul într-o limbă nu este în același timp absolut și în alte limbi".

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)

O penultimă secţiune se referă la viaţa textului străin în noua lui limbă şi cultură prin receptarea şi critica traducerilor.

Cu siguranţa şi pasiunea specialistului, Luminiţa-Elena Turcu se apleacă asupra unui fenomen cu frumoase repercusiuni literare. Este vorba despre „rolul traducerii în migraţiile şi mutaţiile literaturii gotice". Autoarea pune în evidenţă cum romanul gotic devine, graţie impulsului dat de traduceri, un gen foarte prizat pe continent, unde capătă denumiri noi „*Schauerroman"*, „*roman noir"* ori „*roman frénétique*", după noul spaţiul cultural în care migrează, suferă mutaţii şi înfloreşte.

Schimbând genul, secolul şi spaţiul cultural, Gina Puică ne invită la lectura romanelor *Le livre de ma mère* şi *Belle du Seigneur,* aparţinând scriitorului elveţian Albert Cohen şi traduse cu o măiestrie inegalabilă de către Irina Mavrodin. Lectura critică întreprinsă de autoare arată cum, prin această traducere extrem de dificilă a unui text, practicând schimbări surprinzătoare de registru, traducătoarea depăşeşte obstacolele aparent insurmontabile ale unui volum de 1200 de pagini, care îi solicită 10 ani de muncă şi face din Albert Cohen, până atunci necunoscut publicului român, un mare autor, citit, reeditat, comentat în România postcomunistă.

Şi Daniela Cătău-Vereş se interesează de „traducerea literară ca formă de receptare a operei", în cazul de faţă fiind vorba despre opera scriitoarei Marguerite Duras, transpusă în mai multe volume şi de către mai mulţi traducători în limba română. Unele versiuni au cunoscut retraduceri, reeditări, ceea ce permite nuanţarea noţiunilor de receptare şi orizont de aşteptare prin intermediul factorului editorial.

Cercetătorul spaniol Enrique Nogueras, reputat şi premiat traducător din română în spaniolă şi din spaniolă în română, a dorit să participe la colocviul Centenarul Marii Uniri cu o contribuţie despre traducătorii români şi rolul lor în traducerea poeziei române în castiliană, antologiile de la 1941 pâna la 2013; acest du-te-vino între spaniolă şi română arată, încă o dată, că traducătorul unui text original într-o limbă străină nu este întotdeauna un nativ, ci poate fi, pur şi simplu, doar un îndrăgostit de limba şi cultura căreia îi aduce un omagiu prin traducere, pendulând între limba maternă şi limba, mai demult străină, ciudată, acum dragă, familiară.

Am intitulat ultima secţiune „Traducerea – un fenomen complex" pentru a rezuma în puţine cuvinte diversitatea şi anvergura problematicilor abordate aici. Secţiunea conţine un unic articol, semnat de Alexandru Gafton şi intitulat „Traducere şi limbă", care acoperă foarte bine rolul de concluzii pentru întreg volumul.

Într-o sinteză admirabilă, scrisă într-un stil lapidar, cu o tuşă aforistică, autorul pune în lumină relaţia între traducere şi limbă, tot ce face traducerea şi tot ce contează în traducere, faptul că aceasta este în continuă facere: „traducerea are caracter procesual, se edifică treptat pe sine, se autoinfluenţează

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)

în chiar cursul procesului, determină toate clasele de rezultate pe care le generează şi este determinată de acestea, într-un plenar proces coevolutiv".

Irina Mavrodin şi-a aşternut ideile despre traducere în zece fragmente, Alexandru Gafton le concentrează în şapte. Îi vom lăsa cititorului plăcerea de a le descoperi, rând pe rând, şi de a le savura pe îndelete, nu însă înainte de a-i deschide apetitul cu o idee foarte cuprinzătoare despre „principalele rosturi ale traducerii şi contribuţiile benefice ale acesteia, pentru societate, gîndire (*sic*) şi limbă

BDD-A30050-RO © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:11 UTC)